

Gyói Renáta¹

RAG, RAGOZÁS ÉS TERMINOLÓGIA AZ ÚJMAGYAR KOR ELSŐ FELÉNEK TUDOMÁNYOS GRAMMATIKÁIBAN

Abstract

Hungarian linguistic terminology has always been defined by a strong Latin influence. This has led to, amongs to ther things, striking paralells between the vocabulary to express units of language, functions and phenomena, and that of Latin grammar. The phenomena that deviate from the Latin paralells are perhaps far more interesting; one such defining example is the action of adding suffixes to verbs to change their meanings. This show cases the basic differences between structures of Hungarian and classical Greek, or Latin. Hungarian not only uses suffixes to modify the meanings of verbs and of nouns, but this phenomena can also be observed when forming new words. This influence is very palpable in the first half of the New Hungarian Age's linguistic vocabulary. However, one cannot speak about one defining element – the period is transitional, from several points of view. Correspondence, polysemiand synonymous forms will still be common, however in the second part of the period, the vocabulary keeps getting simplified and unified, far more than in previous decades. New points of view appear (f.ex. the functional type), which previously were not used to describe in flection. Latin is still a dominant force, (one needs only to think of the mirror translations of Latin terms), however, definitions are recalibrated, and often receive new epithets, rendering them more understandable, and to the point.

Keywords: *history of linguistics, terminology, morphological process, language description, Modern Hungarian period, academic grammars*

Kulcsszavak: *nyelvtudomány-történet, terminológia, morfológiai műveletek, nyelvleírás, újmagyar kor, tudományos nyelvtanok*

1 Gyói Renáta PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem; reni.gyoi@gmail.com

1. Bevezetés

Közismert tény, hogy a 18. század utolsó harmadában a nyelvújítási folyamatokhoz kapcsolódva robbanásszerű mennyiségben jelennek meg nemcsak az oktatási célokra szánt grammatikai leírások, de a magyar nyelvet (nyelv)tudományos eszközökkel és keretek között bemutatni kívánó ún. tudományos típusú, átfogó nyelvtani munkák is. Ezeket nemcsak új célkitűzések, új struktúra és filozófia, de sok tekintetben új nyelvezet – és ezzel együtt új terminológia – is jellemzi.

Dolgozatomban tíz, az újmagyar kor első felében magyar nyelven íródott tudományos grammatikában vizsgáltam meg a rag és a ragozás fogalmi köréhez kapcsolódó terminusokat. Elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a korszak grammatikusai terminológiailag hogyan oldják fel a magyar és a klasszikus nyelvek alapkaraktere között feszülő különbségeket, mennyiben mutatnak túl a korábbi korszakok terminológiai megoldásain. A nyelvtanokban előforduló terminusokat elsősorban egymáshoz viszonyítva elemzem, kiemelve egyes általános tendenciákat, különbségeket és egyezéseket (az egyes grammatikákon belüli következetlenségeket, ellentmondásokat csak érintőlegesen említem).

A téma azért is lehet aktuális, mert bár többen is kiemelten foglalkoztak vele az előzménygrammatikák kapcsán (C. Vladár 2005, Cser 2017), addig a korszakot érintő eddigi összefoglaló jellegű munkák (Zsinka 1939, Kovács 2001, Fiers 1979) vagy nem érintették a morfológiai műveleteket, vagy nem vizsgálták őket részletesen.

2. A forrásanyag rövid bemutatása és behatárolása

A forrásanyag kiválasztásához Sági István összeírását vettem alapul (Sági 1970); ő (is) különbséget tesz a tudományos és az iskolai, elsősorban praktikus használatra szánt grammatikák között, vagyis felosztása párhuzamba állítható az angolszász szakirodalomban (is) használatos *linguistic grammar* – *pedagogic grammar* kettőseivel (Sági is elsősorban a nyelvtanok célkitűzéseit – célközönségét, használatát –, és a leírás komplexitását veszi alapul). Fontos megjegyezni, hogy a két típus közötti határvonal általában nem éles; a praktikus használatra szánt munkák is lehetnek tudományos összetettséggel megírtak, de az is gyakori, hogy a szerző célkitűzései ellentmondanak a grammatikában foglaltaknak.

Forrásanyagomat tíz, 1790 és 1846 között keletkezett tudományos grammatika képezi (Földi János grammatikájától *A magyar nyelv rendszeréig*). Ezek mindegyike megfelel azoknak az elvárásoknak, melyek a tudományos nyelvtanokhoz kapcsolódnak: komplexek, átfogóak, fő céljuk a nyelv tudományos vizsgálata és leírása – ezek a szempontok és célkitűzések a grammatikák előszavaiban is megfogalmazódnak. Jelen munkában csak a teljes egészében magyar nyelven íródott munkákat vizsgálom. Kizártam vizsgálódásomból az olyan, szintén a korszakban keletkezett, tudományos céllal és igénnyel megírt műveket, amelyek pusztán egyetlen grammatikai problémát járnak körül, vagy egyetlen nyelvi elemet állítanak a középpontba (például csak helyesírási, hangtani problémákkal foglalkozó leírásokat).

3. Terminológia, nyelvészeti terminológia

Bármely tudományterület szakszókincsének kidolgozásakor számos olyan szempont és probléma merülhet fel, amelyet az adott terület kutatóinak, terminológiájával foglalkozó szakembereinek figyelembe kell venniük. Az adott fogalmi struktúrához rendelt leginkább adekvát nyelvi elem megtalálása mellett mindenfajta terminológiai munkában fontos szerepet játszik az információ átadása és létrehozása, az előzetes tudás felhasználása és újrashasznosítása is – vagyis egy adott fogalom terminusa és annak létrehozása soha nem áll önmagában, hanem mindig dinamikus folyamatokkal írható le, beleilleszkedik egy szélesebb hagyományba és tudásfolyamba (Steurs – De Wachter – De Malsche 2015: 223).

Egy fogalom és a hozzá tartozó terminus kapcsolatának legfontosabb kritériumai a jól körülhatárolhatóság, az egyértelműség és az egy az egyhez való megfelelés, ennek ellenére – éppen a fent említett dinamikusság miatt – majd minden tudományterület terminológiájában találkozhatunk poliszém és homonim alakokkal, következetlenségekkel és logikai buktatókkal. Nincs ez másként a nyelvészeti terminológiában sem. Joachim Mugden (Mugden 1990) szerint a nyelvészetben gyakran a legalapvetőbbnek tűnő fogalmak kapcsán is egyet nem értésbe ütközhetünk, sőt egyes esetekben egyenesen az általánosan elfogadott terminológia hiányáról beszél (legyen szó akár látszólagos alapkategóriákról vagy egyazon szerző munkásságáról). Tanulmányában a *morféma* terminusán (és a hozzá kapcsolódó terminológiai következetlenségeken) keresztül mutatja be azokat a folyamatokat (véletlenek szerepe, többértelműség, definíció és használat különbsége, kölcsönvétel, újradefiniálás), amelyek tipikusan homonímiához, illetve poliszémiához vezethetnek a nyelvészeti terminológiában. S bár első sorban diakrón jelenségekre koncentrálni, leírása sok tekintetben párhuzamba állítható azokkal a jelenségekkel, melyeket a régi magyar nyelvészeti munkák terminushasználatára kapcsán is tapasztalhatunk.

4. Toldalékolás – a magyar nyelvészeti terminológia egyik problémás területe

A magyar nyelvészeti terminológiát (csakúgy, mint magát a nyelvreírást) már a kezdetektől erős latin hatás jellemzi. Ez egyrészt azt eredményezi, hogy a latinban is meglevő, azzal párhuzamba állítható nyelvi elemek, funkciók és jelenségek terminusai a hagyományos latin grammatika szókincsének mintájára jöttek létre, és viszonylag egységes képet is mutatnak (lásd Fiers 1979: 195, C. Vladár 2005: 9). Színeesebb a kép azoknál a jelenségeknél, amelyek eltérnek a latintól, illetve egyáltalán nincsenek meg benne. Talán a legkarakterisztikusabb ilyen jellemző a magyar nyelv toldalékoló jellege: a magyar ugyanis gyökeresen más alapstruktúrával rendelkezik, mint a klasszikus görög vagy a latin. Az utóbbiak a flektáló nyelvek családjába tartoznak, ennek megfelelően végződések több funkciójú, szintetikus formájú kötött morféma (C. Vladár 2005: 69). A magyarban ezzel ellentétben a szóképzés és a ragozás is főként toldalékolással történik,

kevés a kötött tőmorféma, viszont a szóalakokon gyakran halmozva jelennek meg a toldalékok, s ezek ráadásul sokszor nagyon hasonló alakban fejezhetik ki a különféle nyelvi–nyelvtani viszonyokat. Ezeket a viszonyokat és funkciókat a klasszikus nyelvekben elsősorban esetalakok és előljárószók fejezik ki (Cser2017: 99).

Grammatikusaink természetesen hamar észreveszik a magyar és a klasszikus nyelvek alapkaraktere között feszülő különbségeket. Felmerül a kérdés: hogyan lehet ezeket a nyelvléírásban (és ezzel együtt természetesen a terminushasználatban is) feloldani? A latin terminusok esetleges átalakítása vagy eltérő fogalmi kontextusban való használata mellett már 16–17. századtól számolnunk kell a héber nyelvtanok hatásával is (C. Vladár 2005: 70–73). A héber grammatikák azért jelenthettek jó kiindulópontot a magyar nyelv morfológiai karakterének leírásában, mert a szerkezeti és tipológiai hasonlóságok (a héberben a személyes névmás nominativustól eltérő esetei névszókhoz és igékhez egyaránt kapcsolódó ragok formájában fejeződnek ki) miatt alkalmas alternatívát kínáltak a magyar nyelv morfológiai jellegének megragadásához. Ez a párhuzam leginkább az *affixum* (toldalék) terminusában ragadható meg; ez kezdetben elsődlegesen (a héberből kiindulva) a birtokos személyjelet és a határozott tárgyas igeragot jelöli, később azonban használata további toldaléktípusokra is kiterjed, sőt különféle jelzős szerkezetekben is megjelenik. Ezen jelenségek természetesen további kétértelműségekhez és bizonytalanságokhoz vezettek a magyar nyelv morfológiai műveleteihez kapcsolódó terminológiában.

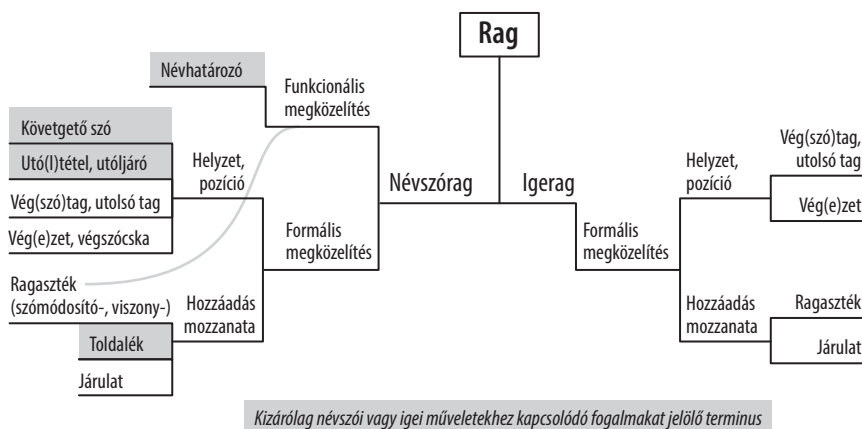
5. Rag, ragozás és terminusaik az újmagyar kor első felének tudományos grammatikáiban

A következőkben elsősorban azt vizsgálom, hogy az újmagyar kor első felének tudományos grammatikáiban a *rag* és a *ragozás* fogalmához kapcsolódó terminushasználatban mennyiben érhető tetten az előző pontban felvázolt alapprobléma (agglutináló vs. flektáló szerkezet), illetve mennyiben sikerült feloldani azt a korábbi korszakok (16–17. század) nyelvtanaihoz képest, különös tekintettel a szerzők szakszóhasználatában mutatkozó főbb motívumokra, különbségekre és egyezésekre, illetve az ezek mögötti esetleges okokra. A könnyebbség és az egyszerűbb áttekinthetőség kedvéért a *ragozás* és a *rag* fogalmaknak megfelelő tethető terminusokat az 1. és a 2. ábrán képileg is szemléltetem, mai írásképpel, az egyes variánsokat egyazon mezőben ábrázolva.

5.1. A névadás főbb motívumai, megnevezési szempontok

Már a morfológiai műveletekhez kapcsolódó terminusok alakjaihoz kapcsolódó motívumok és megnevezési szempontok áttekintésekor kettőségeket tapasztalhatunk a korszakban. A *rag* és a *ragozás* fogalmának terminológiájában egyaránt élesen kettéválk a névszó- és igerag(ozás) – ennek hátterében egyértelműen a latin *declinatio* és *conjugatio* kettőse áll.

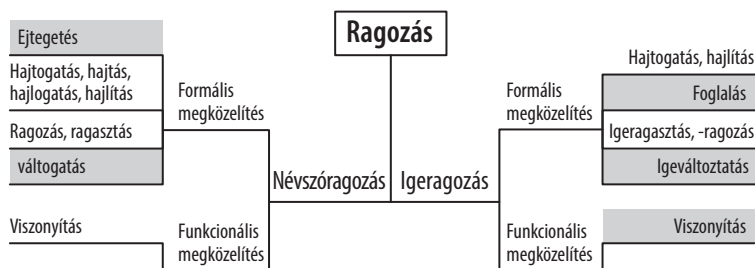
Összességében elmondható, hogy mind a ragozás, mind a rag fogalmához kapcsolódó terminusok névadásában hangsúlyos szerepet játszik a formaiság szempontja, mely a ragok esetében még tovább bontható (lásd 1. ábra): a szerző egyrészt kiemelheti a magyar ragozási rendszer azon tulajdonságát, hogy a ragok a fő végén helyezkednek el, másrészt utalhat arra a mozzanatra is – ekkor némileg dinamikusabb, a létrehozás folyamatát kiemelő terminust létrehozva –, hogy a ragozás mindig hozzáadás, toldás útján történik. Fontos megjegyezni, hogy a határvonalak itt sem élesek, és gyakran szubjektív szempontok is szerepet játszanak abban, hogy például a *toldalék* terminusnál a helyzet vagy a hozzáadás motívumát érezzük-e dominánsabbnak.

1. ábra. A rag fogalma

A névszóragoknál a helyzet, pozíció áll a névadás háttérben a *követgető szó* (Földi 1790/1912), az *utó(l)tétel, utóljáró* (Földi 1790/1912, Böjthi 1792, DGr. 1795, Fogarasi 1843) a *vég(szó)tag, utolsó tag* (Böjthi 1792) a *vég(e)zet, végszócska* (Gyarmathi 1794, Kassai 1817) esetében, míg inkább a hozzáadás mozzanata a hangsúlyos a *ragaszték* (Földi 1790/1912, DGr. 1795, Kassai 1817, Versegthy 1818, Bitnitz 1837, Fogarasi 1843, MNyR. 1846), a *toldalék* (Gyarmathi 1794, DGr. 1795), a *járulat* (Kassai 1817) terminusoknál. Hasonló a helyzet az igeragok kapcsán is; a *vég(szó)tag, utolsó tag* (Böjthi 1794) és a *vég(e)zet* (Földi 1790/1912, Gyarmathi 1794, DGr. 1795) inkább helyzetre, míg a *rag(aszték)* (DGr. 1795, Kassai 1817, Versegthy 1818, Bitnitz 1837, Fogarasi 1843, MNyR. 1846) és a *járulat* (Kassai 1817) terminusok inkább a hozzáadás mozzanatára utalnak.

A ragozás fogalmához köthető terminusoknál (2. ábra) is szétválik a névszó- és az igeragozás, viszont kevesebb a variációk száma és némileg egységesebb is a kép.

Kizárólag névszói vagy igei műveletekhez kapcsolódó fogalmakat jelölő terminus

2. ábra. A ragozás fogalma

A formális szempontokat követő terminusadás természetesen nem válik szét újabb alcsoportokra, hisz a ragozás folyamata eleve dinamikus mozzanat. A névszóragozásnál az *ejtegetés* (Földi 1790/1912, DGr. 1795, Kassai 1817, Fogarasi 1843) a *hajtogatás, hajtás, hajlogatás, hajlítás* (Böjthi 1790, Gyarmathi 1794, Bitnitz 1837, Fogarasi 1843) a *ragozás, ragasztás* (Verseghy 1818, Szász 1839, Fogarasi 1843, MNyR. 1846) és a *válogatás* (Böjthi 1790) terminusok fordulnak elő, míg az igeragozásnál a *hajtogatás, hajlítás* (Földi 1790/1912, DGr. 1795, Kassai 1817, Verseghy 1818, Fogarasi 1843) a *foglалás* (Gyarmathi 1794) az *igeragasztás, -ragozás* (Verseghy 1818, Bitnitz 1837, MNyR. 1846) és az *igeváltoztatás* (Böjthi 1790) terminusokkal élnek a szerzők.

A formai szempontok mellett ritkábban, de megjelennek olyan terminusok is, amelyekkel a grammatika szerzője az adott elem funkciójára (is) utal; érdekesség, hogy funkcionális szempontú megoldásokat a ragok esetében csak a névszóknál találunk, míg a ragozástípusoknál az igeragozás alatt is megjelenik (*viszonyítás*). A ragok esetében egyértelműen ilyen funkcionális a *névhatározó* terminus Verseghynél (e terminus alatt Verseghy az esetragokat érti; grammatikusaink közül nemcsak ő az első, aki áttér a sokesetes esetrendszerre, de a képzőnek és a ragnak a magyar nyelvi rendszerben betöltött szerepét is ő tisztázza először nyelvleírásunk történetében (lásd Éder 1998). Rajta kívül Bitnitznél találkozunk még olyan jelzős- és összetett szerkezetekkel, amelyek funkcionális szemléletet tükröznek (még akkor is, ha a ragaszték alaptaghoz kapcsolódnak). Egyik ilyen nála a *viszonyragaszték* (magát a fogalmat nem definiálja, de leírásaiból kiderül, hogy az esetragokat érti alatta), a másik a *szómódosító ragaszték* terminus, mely szintén az esetragokat takarja, és mindössze háromszor bukkan fel nyelvtanában.

A ragozásnál mind a névszó-, mind az igeragozás terminusai alatt találunk funkcionális hangsúlyú megnevezéseket. A *viszonyítás* terminus a korszak utolsó, összefoglaló művében, az 1846-os *A magyar nyelv rendszerében* bukkan fel, és nemcsak a szóalak, de a hozzá tartozó definíciók is tükrözik a funkcionális(abb) szemléletet: a *névviszonyítás* „A' név, értelmére nézve, a' személynek vagy tárgynak, melyet jelent, külső és belső viszonyai szerint módosul: a) névelő; b) névrag; c) névutó által.” (MNyR. 1846: 142); az *igeviszonyítás* „Az igének személy, szám, mód, idő és alak szerinti módosítása [...]” (MNyR. 1846: 193).

5.2. Különbségek és egyezések, poliszém és szinonim alakok

A bevezetőben már említett általános terminológiai problémák, valamint a latin és a magyar alapvető strukturális különbségei miatt a rag és a ragozás fogalmainak terminusai nemcsak a névadási motívumokban, de a korszak egyes műveinek egymáshoz való viszonyait tekintve is szerteágazó képet mutatnak. Nem is beszélve az egyes grammatikákon belüli ellentmondásokról; Bőjthinél a névszóragozás például egyszerre lehet *hajtogatás*, *váltogatás* és *hajlogatás*, de az előző pont felsorolásaiból is kitűnik, hogy a legtöbb szerzőnél hiányzik az egy az egyhez való megfelelés.

C. Vladár a korai latin grammatikák latin nyelvű terminusai kapcsán a névadó mozzanatoknak öt főbb csoportját különíti el (C. Vladár 2005: 39–45); ezek közül az első kettő (azonos megnevezés eltérő jelöléssel, vagyis poliszémia, illetve szinonímia, vagyis az eltérő megnevezés azonos jelöléssel) az, amelyek az újmagyar kor első felének névszó- és igeragozási terminusaira is rányomja bélyegét. E két jelenség tulajdonképpen egymás tükörképének tekinthető, mégis érdemes mindkettőt közelebbről megvizsgálni, nemcsak azért, mert ezáltal pontosabb képet kaphatunk az egyes különbségekről és egyezésekről, de a jelen téma kapcsán nem is mindenhol teljes az egyezés.

5.2.1. Poliszémia (azonos megnevezés, eltérő jelölés)

Az 1. és a 2. ábra névszó- és igeragokat jelölő megnevezései között számos olyan alakot találunk, amelyek mind a névszói, mind az igei oldalon visszaköszönek. Ezek közül a legtöbbször előforduló terminus a *ragaszték*, amely hét szerzőnél névszóragozt, hat grammatikáiról igeragot jelöl; a *vég(e)zet*, *végzőcska* megnevezések két szerzőnél névszóragozt, háromnál igeragot jelölnek, míg *vég(szó)tag*, *utolsó tag* megnevezések ige- és névszórágként csupán Bőjthi Antalnál, a *járlat* pedig mindkét jelentésben csupán Kassai József nyelvtanában fordul elő. A *rag*, *ragaszték* terminus tehát – különösen a korszak végén – sok tekintetben már mint egyfajta általános ragmegnevezés funkcionál, amely mellett természetesen ott vannak az egyéni alakulatok, az esetleges jelzős szerkezetekkel ellátott variánsok és szinonim terminusok is. A *végezet*, *végzőcska* megnevezések szintén gyakran mondhatók; ezek azonban a *rag*, *ragaszték*hoz képest sokkal semlegesebbek, és általában a kifejtő-magyarázó szövegekben fordulnak elő.

A ragozás kapcsán is sok a poliszém alak (2. ábra), annak ellenére is, hogy a latinban az ige- és a névszóragozás (*declinatio* és *conjugatio*) szigorúan kettéválik. Ez a fajta elkülönítés a korszak szerzőinek munkáiban is visszaköszön, viszont a korszak vége felé fokozatosan elmosódik, és a kezdetben gyakori *hajtogatás*, *hajlítgatás*, *hajlogatás* vagy *hajlítás* jellegű terminusokat – melyek egyértelműen a klasszikus nyelvek flektáló volta reflektálnak, ennek megfelelően a magyar nyelv karakterével kevésbé egyeztetették össze – felváltja a *ragozás*, *ragasztás* terminus.

Érdekesebb azoknak a megnevezéseknek az esete, amelyben kizárólag névszói vagy igei műveletekhez kapcsolódó fogalmakat írnak le (ezeket mindkét ábrán kiemeléssel jelöltem). A ragozásnál természetesen a már a nevében is funkcionális *névha-*

tározó megnevezés nem köszön vissza az igéknél. A *toldalék* esetében, bár semleges alakról van szó, maga a terminus kizárólag a névszóknál használatos Gyarmathinál és a *Debreceni Grammatikában* (mindkét műben a mainál tágabb jelentésben): „A’ Toldalék olyan Ízótska, mellyet vagy azért tóldanak I-fzör; a’ befzéd más részeinek eleire, közepébe, vagy végébe, hogy azokat birja, vagy 2-fzor: azért, hogy azoknak, környülállákokat, ezen kérdésekre: hol? mikor? mint? meg- harározza, vagy 3fzor azért: hogy a’ fzőknak értelmeket félejtjtje, fontofjtjtfa [...]” (Gyarmathi 1794: 186). A *követgető* szó és *utó(l)tétel*, *utóljáró* terminusok a latin prepozíciók mintájára a posztpozíció alak tükörfordításaként jöttek létre, ennek megfelelően kizárólag a névszórágok (azon belül is főként az esetragok) leírásánál használatosak. A ragozás kapcsán hasonló jelenségeket figyelhetünk meg a *foglalás* terminus esetén (mely egyértelműen a latin *conjugatio* ’összefoglalás’ tükörfordítása), illetve az *ejtegetés* is (latin mintára) az névszók esetragokkal való ellátására utal.

5.2.2. Szinonímia (eltérő megnevezés, azonos jelölt)

Mindkét jelenség korszakban használt terminusai kapcsán látszik, hogy mind a névszó- és igeragok, mind a névszó- és igeragozás többszörösen lefedett. Különösen a névszóragozásnál nagy a szinonim alakok száma, köszönhetően a megjelenő új szempontoknak, jelzős szerkezeteknek és átértelmezéseknek, illetve annak a ténynek, hogy a latin prepozíciók mintájára a posztpozíció terminus tükörfordításai – *követgető* szó, *utó(l)tétel*, *utóljáró* – is visszaköszönnek. Az igeragok terminusai valamivel egységesebb képet mutatnak. Talán épp azért, mert igeragozásunk és -ragjaink sokáig kevésbé átláthatóbbak, kevésbé transzparensnek grammatikusaink számára, mint a névszóragozástoldalékjai. A névszórágok terminusaival összehasonlítva ezek a terminusok sokkal kevésbé specifikusak, kizárólag az igeragok morfológiai helyzetére utalnak. A ragozás terminusai mindkét oldalon közel azonos számú szinonim alakot vonultatnak fel.

Fontos megjegyezni, hogy az egyes szinonim alakok a legtöbb esetben nem tekinthetők egymás abszolút szinonimáinak, nemcsak az egyes szerzők terminusainak összehasonlításánál, de egyazon szerző esetében sem. Gyakori, hogy az egyes terminusok például csak az adott jelölt egy specifikus alcsoportját jelölik (a *névhatározó*, *követgető* szó, *utó(l)tétel*, *utóljáró* terminusok csak az esetragokat, az *ejtegetés* az esetragokkal való ellátást jelöli).

6. Zárógondolatok

A magyar ragozási rendszer leírásához kapcsolódó terminológia kapcsán nem beszélhetünk a korábbi korszakok egyértelmű feloldásról az újmagyar kor első felének magyar nyelvű tudományos grammatikaiban. A korszak több szempontból is átmenetinek tekinthető: továbbra is gyakoriak az egyezések, a poliszém és a szinonim alakok, viszont a korszak második felében egyértelműen egyszerűsödik a terminológia és

egységesebb a kép, mint a korábbi évtizedekben. Megjelennek olyan új (pl. funkcionális típusú) szempontok is, amelyek korábban kevésbé voltak jellemzőek a magyar nyelvészeti terminológiára. A latin hatás még ebben a korszakban is domináns (lásd a latin terminusok tükörfordításait), viszont maguk a terminusok sokszor átértelmeződnek, esetleg új jelzővel ellátva pontosabb, adekvátabb értelmet kapnak.

A későbbekben érdemes lenne részletesebben megvizsgálni az egyes műveken végigvonuló egyéni folyamatokat és terminushasználatot, az esetleges következtetéseket, például van-e különbség a definíciókban és a kifejtő-magyarázó szövegekben használt terminusok között, valamint hasonló keretek között megvizsgálni a szóképzés és a szóösszetétel terminológiájának jelenségeit, illetve a nem magyar nyelven íródott művekben előforduló esetleges magyar terminusokat is.

Irodalom

- Cser András 2017. A morfológiai elemzés és a toldalékolás leírásának fejlődése a 17. század végéig. In: *A nyelvészeti gondolkodás fejlődése a humanizmus idejétől a 20. század elejéig*. Nyomdai munkák: MondArt Kft, Budapest, 81–99. Letöltve 2017. 04. 09. http://btk.ppke.hu/uploads/articles/463237/file/Cser_A%20nyelv%C3%A9szeti_gondolkod%C3%A1s.pdf
- Éder Zoltán 1998. Versegly nyelvi rendszere és a kortársi grammatikák. *Magyar Nyelv* 292–301.
- Fiers Márta 1979. Nyelvtani műszavaink történetéből. *Magyar Nyelv* 185–199.
- Kovács Ferenc 2001. *A magyar nyelvtudományi terminológia kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mugden, Joachim 1990. On the History of Linguistics Terminology. In: Niederehe, Hans-Josef – Koerner, Konrad (szerk.) *History and Historiography of Linguistics*. John Benjamins, Amsterdam, 49–62.
- Sági István 1970 [1922]. *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Steurs, Frieda – De Wachter, Ken – De Malsche, Evy 2015. Terminology tools. In: *Handbook of Terminology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 222–250.
- C. Vladár Zsuzsa 2005. *A latin nyelvű magyar nyelvészeti irodalom terminusai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zsinka István 1939. *A beszédrészek magyar elnevezéseinek története*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Források

- Bitnitz 1838 = Bitnitz Lajos: *Magyar Nyelvtudomány*. Trattner–Károlyi nyomtatása. Pesten.
- Böjthi 1794 = Böjthi Antal: *A' nemes magyar nyelv írásának, és szólásának tudománnya, mely a' józan okosságnak, a' nyelv tulajdoságának, s' az erdélyi jobb élésben levő magyarságnak törvényei szerént irattatott*. 1790. Nyomtatott M. Vásárhelyt.
- DGr. 1795 = *Magyar grammatika, melyet készített Debreczenben egy magyar társaság* 1795. A Magyar Hírmondó íróinak költségével, Bétsbenn.
- Fogarasi 1843 = Fogarasi János: *A magyar nyelv szelleme. Első kötet. Müvelt magyar nyelv-tan elemi része*. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pesten.
- Földi 1790/1912 = Földi János: *Földi János magyar grammatikája*. Közzétesz Gulyás Károly. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest.
- Gyarmathi 1794 = Gyarmathi Sámuel: *Okoskodva tanító magyar nyelvmester. Első darab*. Nyomtatott Hochmeister Márton, Tsász. K. Dicast. Könyvnyomtato és priv. Könyváros Betüivel, Kolozsváratt.
- Kassai 1817 = Kassai József: *Magyar nyelv-tanító könyv*. Nyomtatá Nádaskay András, S. Patakonn.
- MNyR. 1846 = *A' magyar nyelv rendszere*. A' Magyar Királyi Egyetem' betüivel, Budán.
- Szász 1839 = Szász Károly: *Magyar-nyelv-tudomány. Magyar tanitok' 's tanulok' számára*. Nyomatott N. Enyeden a' ns. ref. Kolégyombetüivel.
- Verseghy 1818 = Verseghy Ferenc: *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány*. A' Királyi Magyar Universitás' betüivel, Budánn.